

TOPSTUK

Heel Nederland in een kaartenbak

Anne Petterson

Symbool van het wetenschappelijk verzamelen in Nederland zijn de kaartenbakken van het Meertens Instituut. De inhoud van de meterslange rij grijze kasten wordt zelden nog geraadpleegd, maar ooit zouden de tienduizenden fiches de basis gaan vormen van een etnologisch overzicht van heel Nederland. De Volkskundige Trefwoorden Catalogus, zoals de verzameling kaartenbakken officieel heet, bevat dan ook een schat aan informatie over lokale opvattingen, gebruiken en tradities. Volksgeloof, zeden en gebruiken, volksletterkunde en volkswetenschap – alles komt op de in totaal ongeveer 500.000 fiches aan bod.

Het is dan ook niet zonder reden dat de etnologie, de ‘volkskunde’, wel bekend staat als de *collecting science*. Ook het Meertens Instituut stelde zich lange tijd simpelweg tot doel het bewaren van wat verloren dreigde te gaan. In 1957 werd begonnen met de aanleg van een kaartsysteem om zo grip te krijgen op het vele materiaal. ‘Doel was en is,’ schreef Han Voskuil, hoofd van de afdeling Volkskunde, in 1969, ‘alle nederlandse volkskundige gegevens, voorzover die ons uit de literatuur, uit handschriften, van vragenlijsten, verslagen en geluidsbanden, en uit mondelinge mededelingen bekend zijn, in het kaartsysteem onder te brengen.’¹

Dit lijkt een onmogelijke opgave, en dat bleek het uiteindelijk ook te zijn. Eind jaren vijftig heerste echter nog de opvatting dat ‘volkscultuur’ een eindig iets was, en daarmee in haar geheel te documenteren.

Wie bijvoorbeeld geïnteresseerd is in verjaar-

dagsrituelen of spookverhalen in Holland kan in het kaartsysteem terecht. Door middel van trefwoorden zijn de gegevens op verschijnsel geïndexerd. Een aantal fenomenen is ook in kaart gebracht in de hoop zo nieuwe structuren en verklaringen te kunnen ontdekken. Soms slaagde men hierin, maar vaker viel eigenlijk uit de met symbolen en tekens bezaaide kaarten geen wijs te worden. Lezers van *Het Bureau*, de zevendelige romancyclus over het Instituut, weten hoeveel hoofdbrekens dit probleem Maarten Koning, het alter ego van Voskuil, heeft gekost.

Baanbrekend wetenschappelijk onderzoek heeft de Volkskundige Trefwoorden Catalogus niet opgeleverd. Het idee dat de verzameling, als deze maar groot genoeg was, vanzelf probleemstellingen en verbanden zou aandragen, bleek ijdele hoop. De historicus Ger Harmsen vergeleek de opbouw van een kaartsysteem ooit met ‘postzegelen’ en biechtte zijn lezers op hoezeer hij zich hierin kon verliezen. Hoewel het verzamelen om te verzamelen zeker niet de opzet achter de kaartenbakken van het Meertens Instituut was, bleek dit in de loop der jaren toch een realiteit te zijn geworden.

In 1987 is de Volkskundige Trefwoorden Catalogus voortgezet in digitale vorm. Deze (via internet toegankelijke) Volkskundige Trefwoorden Bank wordt sinds 2013 echter niet langer aangevuld. Vandaag de dag vindt het etnologisch onderzoek naar lokale, dagelijkse gewoontes en gebruiken plaats op andere manieren, en aan de hand van meer dynamische en vaak vraaggerichte databases.

Moeten de kaartenbakken dan maar aan de straat worden gezet? Dat zeker niet. De circa 500.000 met de hand beschreven en getypte fiches, verdeeld over 440 laden en 22 kasten, vor-

men samen een tastbaar monument voor een misschien wat naïef, maar toch onuitwisbaar deel van de wetenschapsgeschiedenis.

De kaartenbakken van Voskuil op het Meertens Instituut. Foto: Femke Niehof.